

GEÇMİŞE ŞARKILI TÜRKÜLÜ YOLCULUK

Derya Bengi ve Erdir Za'ın hazırladığı '100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası' serisinin ikinci kitabı 'Belki Duyulur Sesim' 1950-1980 arasını merceğe alıyor. Gırgır, 'Uzay Yolu', margarin, Kristal Büfe, Hayat Mecmuası... Kitapta politikadan, ekonomiden, sinemadan ve sokaktaki yaşamdan pek çok ayrıntı var. Ruhi Su'dan, Ajda Pekkan'dan, Zeki Müren'den, Cem Karaca'dan, Barış Manço'dan da bolca şarkı...

Elif Türkölmez **s4-5**

Blucinden bikiniye, 'Hababam Sınıfı'ndan 'Susuz Yaz'a...

1950-1980
yılları

'100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası'nın ikinci cildi 'Belki Duyulur Sesim' okurla buluştu. 1950-1980 yıllarını kapsayan kitabın sayfalarında 'Sanat Güneşi' Zeki Müren de var, ilk bilgisayarı, cep telefonunu gördüğümüz 'Uzay Yolu' da... Bunlardan bazılarını seçtik; yazarlar Derya Bengi ve Erdir Zat'a "Geçmişe yolculuk nasıldı" diye sorduk.

Elif Türkölmez
elif.turkolmez@hurriyet.com.tr

derya Bengi ve Erdir Zat'ın hazırladığı '100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası' serisinin ikinci kitabı 'Belki Duyulur Sesim' 1950 ile 1980 yılları arasını merceğe alıyor. İlk cilt 'Her Savaştan Bir Yara' 1923-1950 yıllarının popüler kültür olgularını konu ediyordu. Üçüncü cildin hazırlıkları sürüyor; seneye, Cumhuriyet'in 100'üncü yılında çıkacak.

'Belki Duyulur Sesim', adını 'Gökyüzünde yalnız gezen yıldızlar' şarkısındaki bir dizeden alıyor: 'Bir haykırsam belki duyulur sesim'... Zaten her ne kadar politikadan, ekonomiden, sinemadan ve sokaktaki yaşamdan bahsetse de bol şarkılı türkölü bir kitap bu. Ruhi Su, Ajda Pekkan, Zeki Müren, Adamo, Cem Karaca, Moğollar, Barış Manço... 1960 ve 1970'lere damgasını vuran hemen tüm müzisyenlerin adı, kitabın özenle hazırlanmış sayfalarında bir biçimde anılıyor.

Kitap Adnan Menderes'li, Süleyman Demirel'li ve Bülent Ecevit'li yıllara, o yılların kılık kıyafetlerine, yeme-içme biçimlerine, tatil anlayışına, gündelik hayatın küçük zevk ve alışkanlıklarına, gazete ve dergilerine, meydanlarına ve evlerin içindeki hayatlara bakıyor.

Kendi efsanesini yarattı

Kitabın sayfalarını çevirirken kalkıp pikabın kapağını açıyor, iğneyi Zeki Müren'in plağının üzerine yerleştiriyorum. Cızırtılar arasından odaya büyümlü bir ses yayılıyor: "Gökyüzünde yalnız gezen yıldızlar / Yeryüzünde sizin kadar yalnızım..."

1967'nin ilk aylarında Maksim'deki programında 'erişilmez gerçek sanatçı' sıfatıyla anılan Zeki Müren, sonbaharda aynı gazino-

da 'sanat güneşimiz' olarak yeniden doğdu. Maksim ilanlarıyla aynı günlerde Grafson şirketi de Zeki Müren plaklarını 'sanat güneşimiz' ibaresiyle tanıtmaya başladı. 1960'lar da Fahrettin Aslan'ın yönetimindeki Maksim Gazinosu'nda eğlence hayatının yeni kurallarını belirledi; kendi rengini, ışıltısını, ihtişamını, kendi efsanesini yarattı. Sesinden, yorum yeteneğinden, musiki bilgisinden neoklasik eserlerden popüler şarkı ve türkülerle uzanan repertuarından aldığı güçle cinsiyet kalıplarını kıran, kadın ve erkek rollerini sorgulayan bir sahne personası icat etti.

Çay demek döviz kaybı demektir

O yıllarda çay demek, tıpkı kahve gibi döviz kaybı demektir. Bu yüzden çay ve kahve aleyhine yazılara basında sık rastlanır. Kahvaltılarda süt, et suyu, çorba önerilir; çayhane ve kahvehanelerin 'ıhlamurhaneye' dönmesi talep edilir neredeyse. Türkiye'de çay üretimini başlatanlardan biri 1924'te Batum'dan getirdiği tohumlarla ilk deneme fidanlığını kuran Zihni Derin, diğeri 1938'den itibaren adım adım köylüyü çaycılığa ikna eden, ilk çay fabrikasını kuran Asım Zihnioglu'du. 1942 yılından itibaren çay satışı, kahveyle birlikte İnhisarlar (Tekel) İdaresi'nin sorumluluğuna girdi.

Bilgisayarla tanışık

İlk bölümü 8 Eylül 1966'da yayımlanan 'İnsan Tuzağı'ydı. 1966-1969 arasında, Uzay Yolu 3 sezonda 79 bölüm izlendi. Son bölüm Apollo 11'in Ay'a inişinden birkaç hafta önce gösterildi. Bir anlamda Amerikalıları adım adım Ay seyahatine hazırlamıştı. Artık Ay'a bakan herkes Amerikan imparatorluğunu görüyordu.

'Uzay Yolu' 18 Ekim 1972'de TRT'de yayına başladı. Kâşif ruhlu romantik Kaptan Kirk (William Shatner), mantığın temsilcisi, sivri kulaklı, yeşil kanlı, yarı insan-yarı Vulkanlı Mr. Spock (Leonard Nimoy) ve yaşambilimciden ziyade taşra hekimi olmayı tercih eden sempatik Dr. McCoy'un (DeForest Kelley) serüvenleri izleyiciyi ekrana kilitledi. Artık çocuklar sokakta 'uzaycılık' oynuyor, semt pazarlarında kartondan 'Spak' maskeleri,

Sesi, yorumu, musiki bilgisi, geniş repertuarı Türkiye'nin 'Sanat Güneşi' olarak gönüllere ta

1954 kışında Boğaz adeta 'donda'. Bazıları denizde basarak iki yaka arasında gezindi. (Cengiz Kahraman)

plastik lazer su tabancaları ve yıldız gemisi Atılğan amblemlerini satılıyordu. Dizide kullanılan 'ışık yılı, zaman tüneli, paralel evren, kara delik' gibi sözcükler zamanla Türkçeye yerleşti. İzleyici, bugün gündelik hayatımızda olan pek çok nesneyi ilk defa burada görecekti: Otomatik kapı, manyetik kart, cep telefonu, bilgisayar, tablet, elektronik kitap, kulaklık, mikrofon, düz ekran, görüntülü konuşma, kablosuz iletişim sistemi...

İsmini eşinden esinlendi

Fransız kimyager Hippolyte Mège-Mouriès 1869'da bitkisel yağların su ve sütle karışımından oluşan beyaz, sert, tatsız ve dayanıklı bir yağ geliştirdi. Beyazlığını inciyeye benzettiği bu yağa incinin Yunancası 'margarum' ile eşinin adı Margarite'den esinlenerek margarın adını verdi. Mouriès donanmanın beslenme ihtiyacını kolay bozulmayan bir ürünle karşılamayı amaçlamıştı, ama

100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası-2 (1950-1980) "Belki Duyulur Sesim" Derya Bengi, Erdir Zat Yapı Kredi Yayınları

Yılla Zeki Müren aht kurdu.

Yaşar Kemal 1976'da bir mahalle kahvesinde... (Güneş Karabuda)

Köy Enstitülü bir öğrenci mandolin çalıyor. (İsmail Hakkı Tonguç Belgeği Vakfı arşivi)

hababam sınıfı

Turhan Selçuk'un 'Hababam Sınıfı' çizimi, 1964

eki buz kütlelerine man koleksiyonu)

ABD'li oyuncu Audrey Hepburn, Hayat, 22 Ocak 1960

margarin ticari başarıyı beklenenin aksine karada elde etti. Açlıkla boğuşan Avrupa'ya ucuz ve etkili bir çözüm getirmişti. Öylesine hızlı yayıldı ki 1'inci Dünya Savaşı sırasında İtilaf devletlerinin Almanya'ya karşı en güçlü silahlarından biri margarin hammaddesine koyulan ambargo oldu.

Şarkılara konu oldu

70'lerde açılan Kristal Büfe ile daha önce kalburüstü mekânların Amerikan fantezisi olan hamburger sokağa inmişti. Hafta sonları Bulutsuzluk Özlemi'nin şarkısında olduğu gibi 'PTT'nin önünde, Taksim'de buluşan sevgililer, arkadaşlar veya taraftar grupları önce Kristal kuyruğuna girer, öğle yemeğini hallederdi: "Üç hamburger, bir ayran!" 70'lerin Taksim klasiği 'Kristal hamburgeri' o kadar sevildi ki, Kristal Büfe kapandıktan sonra uzun süre büfelerde bu isimle sipariş edildi. Artık 'ıslak hamburger' olarak anılıyor.

'Bir yerde durmak gerekiyor'

Derya Bengi, yazar

"Toplumsal değişimi temsil eden, belgeleyen, yol açıcı, ilk veya biricik olan olgu ve olayları seçmeye özen gösterdik. Uzunlu kısası 250 küsur maddeyi kaleme almaya çalıştık. Çaydan kahveye, rakıdan blucine, bikiniye, fotoromanlardan gecekondulara kadar her şey gündelik hayatımızın bir parçası, hepsinin çarpıcı hikâyeleri var. Hiçbir gelişmeyi siyasi çalkantılardan bağımsız tutamayız. 1950'den 80'e demokrasinin iniş çıkışlı grafiğini kitaba yansıtmamız kaçınılmazdı. 'Hababam Sınıfı', 'Susuz Yaz', aşık ezgileri, Anadolu pop şarkıları da cabası... İçimde kalanlara gelince... Hem var hem yok. Elvis Costello 'Dinlemeniz gereken 500 albüm' listesi hazırladığında "1000'e kadar yolu var" demişti. Bu da aynı hesap. Ama bir yerde durmak gerekiyor."

'En keyifli yazdığım Uzay Yolu oldu'

Erdir Zat, yazar

"Bunların her biri ayrı bir kitap olacak kadar genişletilebilecek maddeler. Eğer zaman olsaydı, 'İnce Hastalık' maddesini uzun yazmak isterdim. Edebiyat ve sinemadan çok geniş malzeme derlemiştik. Bazen doküman bolluğu ayak bağı olabiliyor. Velhasıl sonu yok. Bir noktada kesmek, olduğu kadarıyla yetinmek lazım. Önemli olan olgulara işaret etmek. Yazarken en çok keyif aldığım madde 'Uzay Yolu' oldu. Zira bu vesileyle dizinin klasikleşmiş ilk üç sezonunu tekrar izleme fırsatı buldum. 70'li yıllarda siyah beyaz izlediğimiz bölümlere bugün bambaşka bir gözle eğilmek, bizimle birlikte ekran başına oturan ninelerimizin Mr. Spock'ı neden bu kadar sevdiğini anlamaya çalışmak öğreticiydi."